

FORNA: ENTRE LA VESPRE I L'ENDEMÀ DE L'EXPULSIÓ

Salvador Alemany Garcia

1. INTRODUCCIO: LA FONT EMPRADA

El final del segle XVIII ve caracterizat pels nombrosos plets de caràcter antisenyorial. En la batalla que duen els pobles per tal de desfer-se de les càrregues senyorials s'utilitzarà el camí de la via judicial. Gràcies a açò, tota la paperasa que s'aporta durant el procés permet posar-nos a l'abast una gran quantitat de documentació a hores d'ara no coneguda o de difícil localització.⁽¹⁾

Entre la diferent informació que proporciona aquest tipus de documents, cal destacar la que ens remet als moments previs i posteriors de l'expulsió dels morics. Així, per exemple, estudiant aquestes fonts s'han pogut descobrir diferents cartes de poblament que no eren conegudes.⁽²⁾

Precisament sobre un plet d'aquest ens hem basat per a fer un acostament, aproximatiu i parcial, sobre la Forna anterior al foragitament morisc, així com la problemàtica que s'obri després d'aquest. Però, abans, farem una petita anàlisi de la font que ens ha permés realitzar aquest estudi.⁽³⁾

L'any 1786 començava a València un plet entre el baró de Forna, Benidoleig, Godella..., En Pasqual Maria Julià, representat pel seu apoderat Raimundo Sánchez, i el comú de Forna, el qual havia delegat en la persona de Francisco Teodosio Botella. La causa de la confrontació era la pretensió per part dels veïns de Forna que es declarara la nul·litat de totes les prestacions i obligacions que havien de satisfer al senyor del lloc. En el sumari els advocats i representants del baró anirien desfent un a un tots els arguments que presentaven els de Forna, com tot seguit veurem.

El plet comença quan Francisco Teodosio Botella demanà a En Pasqual Maria Julià que mostrara la carta de poblament de Forna, document en el qual es basava el baró per a rebre les prestacions dels de la baronia, tot i pensant que no la posseiria en no ser la seua família la propietària del lloc quan es va concedir.⁽⁴⁾ No obstant aquest primer intent fracassà quan l'apoderat del senyor de Forna presentà una còpia de la carta de poblament que aconseguí a Gandia. Davant aquesta situació Botella dubtà de l'autenticitat d'ella, dient que la reproducció no era el suficientment clara. De nou Sánchez aportà, també

1.- Diversos exemples els podem trobar en: ARDIT LUCAS, M, (1977), MORANT, I, (1984), CHIQUILLO PEREZ, J.A, (1979).

2.- Alguns casos, per citar-ne, són :

- Carta de poblament d'Ondara: Arxiu del Regne de València (ARV) Reial Audiència, part II, lletra M, Num. 1333.

- Carta de poblament de Tormos, ARV, Escribania de Càmera, sig.18o2/96.

- Carta de poblament de Benidoleig, ARV, Escribania de Càmera, 1775/191

- Carta de poblament de Forna, ARV, Escribania de Càmera, 1786/77.

3.- ARV Escribania de Càmera, 1786, expedient 77. Sobre aquesta documentació ens hem basat fonamentalment per a elaborar aquest treball.

4.- La titular de la baronia en començar el segle XVII era N'Angela Pallàs i Lladro, viuda de Miquel de Santafé, senyor de Castellonet dels Santafé, avui de la Conquesta, a la comarca de la Safor.

des de Gandia, un certificat de legitimitat.

El pas que prengueren ara els de Forna seria negar la validesa de la carta de poblament, raonant-ho pel fet que no gaudia de sanció reial, a la qual cosa els defensors del baró animaren als de Forna a explicar a quina llei feien referència. No van obtindre contestació.

Però el veïnat de Forna reacciona amb l'argument que la carta de poblament sols era vàlida per als repobladors i els seus successors, no per a la resta d'habitants. En Pasqual Maria Julià, emprant nova documentació que més endavant estudiarem, intenta provar que el lloc era totalment morisc, sense població cristiana vella en el moment de l'expulsió.

Els arguments contundents que proporcionaven contínuament els representants del baró, va fer que Botella reprenguera el qüestionament de la carta de poblament i els assentaments que es feren a Forna, tot i negant l'existència del propi notari, Jaume Diego, que signà els esmentats documents, acusant-los, doncs, de falsificació. Aquesta pretensió també fou desfeta fàcilment pel baró.

L'any 1805 finalitzava el plet, però al mateix temps es desenvolupava un altre encetat el 1791.⁵⁾ La petició d'aquest era més simple: no pagar la part corresponent de les garrofes.

Així, doncs, el plet que estudiem no era ni el primer ni l'últim intent del veïnat de Forna d'eliminar el règim senyorial. Però a nosaltres ens ha permès fer un acostament parcial, ni molt menys definitiu, a la Forna d'inici del XVII, mentrestant esperem l'aparició de més documentació que facilite un estudi més complet d'aquesta problemàtica.

2. LA VESPRA

El poble de Forna dona nom a una vall d'extensió reduïda del nord de la comarca de la Marina Alta, situada entre Vilallonga de la Safor, Oliva, la vall de Gallinera i la vall de Pego.

Fins la segona dècada del segle XX havia constituït una entitat independent, i des d'aleshores fou integrada al municipi de l'Atzúvia, a la vall de Pego, al qual pertany en l'actualitat.

Jaume I creà la Baronia de Forna l'any 1262, la qual va tenir distints titulars⁶⁾, fins que en començar el segle XVII li corresponia a N'Angela Pallàs i Lladró, viuda de Miquel Santafé, senyor de Castellonet de la Conquesta, a la comarca de la Safor.

Aquesta baronia tenia com a únic nucli de població el lloc de Forna, habitat per mudèjars fins que aquests foren obligats a convertir-se al cristianisme l'any 1525, arran de les Germanies.

La conversió suposà la creació de les anomedades parròquies de moriscs per tal de cristianitzar als teòricament nous adeptes, però a causa de la gran quantitat de llogarets de nous convertits aquests s'agruparen per tal de formar les distintes parròquies. En el cas que ens pertoca, Forna fou ajuntada amb els llogarets de Reconxent i Almasseta, a la vall de Vilallonga, a l'altra banda de la serralada de la Safor. El centre de la parròquia seria Reconxent, mentre

5.- ARV, Escribania de Càmera, 1791, expedient 86. "Sobre el pago de la 5.ª parte de algarrobos".

6.- GINER BOLUFER, C. (1979), pàg. 139.

Vista general de
Forna.

que tant Forna com Almasseta n'eren annexes. El rector de la feligresia estava obligat, entre altres coses, a celebrar una missa tots els diumenges i dies de festa a Forna.

Ara bé, la conversió no anava a poder realitzar-se sense resistència tenaç per part dels moriscs, ja que canviar els costums, els hàbits i les pràctiques religioses islàmiques d'aquesta població no anava a ser gens fàcil.

Podem trobar diversos exemples d'aquesta oposició religiosa a la comarca de la Marina Alta. Així l'any 1578, a la propera vall de Gallinera, els moriscs continuaven fent els soterrament dels seus difunts seguint el ritual islàmic; tanmateix continuen matant els animals d'acord amb els seus costums, i en el cas de les esglésies, reconversió de les antigues mesquites, s'observa una gran despreocupació per la seua conservació, el que provocà la ira del visitador.⁽⁷⁾

El 1580 a la vall de Pego, també al costat de Forna, els jurats de la vila acordaven traslladar el calvari que existia junt a la moreria de Fraga, en el camí de l'Atzúvia, a un lloc més convenient, el que és possiblement una mostra de la situació conflictiva entre moriscs i cristians en aquella època, ja que aquest canvi respondria a un intent d'evitar qualsevol atac per part dels nous convertits als signes i senyals externs del cristianisme.⁽⁸⁾

Però també de la mateixa Forna tenim notícies d'aquest aferrisament als seus rites i creences i, per tant, de rebuig a la nova religió imposada. Segons un procés de la inquisició de 1589, l'agutzir ordinari de Reconxent, Almasseta i Forna, Joan Ximénez, cristià vell, declarà que en el mes del Ramadam, quan ell eixia a l'horta, observava la *"maravilla del silencio grande que havia en los lugares por do paso"*.⁽⁹⁾

Pel que fa a l'aspecte demogràfic, els diferents recomptes de població efectuats en la segona meitat del segle XVI i començament del XVII donen per a la Baronia de Forna un poblament totalment morisc. Si bé els censos

7.- FERRI CHULIO, A, (1978), pàgs. 12-16.

8.- BARRACHINA LAPIEDRA, J, (1986), pàg.81.

9.- HALPERIN DONGUI, T, (1980), pàg. 96.

de 1563 i 1602 estan fets exclusivament sobre llocs de nous convertits, el realitzat entre 1565 i 1572 s'executa també sobre indrets de cristians vells, el qual tampoc registra cap presència cristiana a la baronia. ⁽¹⁰⁾

1563	1565-72	1602
13 cases	15 cases	35 cases

D'aquesta manera el caràcter morisc del llogaret de Forna queda clarament constatat per tres raons esmentades:

- La creació de l'església de Forna en 1535 dins del context de les ereccions de les parroquies de moriscs, i com anexe d'altre lloc de nous convertits: Reconxent.
- La continuació de pràctiques religioses islàmiques durant el segle XVI, després de la seua conversió forçada al cristianisme.
- Les dades de poblament totalment morisc que subministren els recomptes de població de 1563, 1565-72 i 1602.

També es reincidirà en el poblament nou convertit de la vall de Forna la visita pastoral efectuada el 1607, quan s'insisteix que la parròquia de Reconxent

"...tiene por anexo el lugar de Forna, ques de los herederos de Miguel Santafe, i de quarenta casas de Xpianos nuevos= Que en seguida de los Mandatos de Recunchente i de Forna se hallan las intimas de esta visita en 8 de Abril de 1607, al Justicia, i Jurados de Recunchente presentes por testigos el Alguacil de dho Lugar nombrado Juan Scriva, i su hijo Sebastian; en dho dia, mes i año a los Oficiales de Forna, i fueron testigos Juan Scriva Alguacil i Sebastian su hijo."

Sota l'epígraf de *Memoria de la Gent de Forna* en l'esmentada visita pastoral es fa una relació de cadascuna de les cases del lloc, incloent els qui hi habiten (vegeu quadres núm. 1 i 2). Dita visita ens permet, doncs, fer una xicoteta aproximació a la comunitat morisca de Forna poc abans de la seua expulsió, però cal advertir que aquest acostament a l'estructura familiar morisca és molt provisional, ja que caldria contrarrestar aquestes dades amb els registres parroquials, la qual cosa és, hui per hui, irrealitzable per manca de documentació.

10.— Les dades demogràfiques han estat tretes de: LAPEYRE, H, (1959), HALPERIN DONGUI, T, (1980).

QUADRE NUM. 1.

QUADRE NUM. 2

CAP DE CASA	ALTRES MEMBRES	TOTAL	NOM. MEMBRES	CASES	TOTAL PERSONES
Juan Morit Mayor		1	6	1	6
Luis Morit fill		1	5	3	15
Vicent Coroy	la muller	2	4	5	20
Luis Braxi	la muller	2	3	10	30
Anna Braxi		1	2	9	18
Lluis Braxi		1	1	7	7
Lluis Morit	muller, 2 filles i 1 fill	5			
Hieroní Morit	muller	2			
Vicent Paet		1			
Francisco Carroya	muller i cunyada	3			
Miguel Carroya	muller i mare	3			
Miquel Paet	muller i pare	3			
Juan Ballau	muller i fill	3			
V. ^a Ahexa	fill, filla i criat	4			
Juan Devexa	muller i dos fills	4			
Paulo	muller	2			
Agustí Chiquet		1			
Benet Faraig	muller i fill	3			
Lluis Payalet	muller i mare	3			
Hieroní Ruez	muller, filla i fill	4			
Francesc Gauña	filla, fill i mare	4			
Hieroní Marqués	muller i fill	3			
V. ^a Curta	2 fills i 3 filles	6			
Francesc Chiquet	muller, sogra i filla	4			
Lluis Gauña	muller, filla i 2 fills	5			
Miquel Xatim	muller	2			
Lluis Paet	muller, filla i 2 fills	5			
V. ^a Addusalem	2 filles	3			
Maria Segà		1			
Lluis Aexo	muller	2			
Miquel Llaeso	muller i filla	3			
Angeleta	mare	2			
Gaspar Parent	muller i filla	3			
Recofara	fill	2			
Miquel Devexa	muller i fill	3			

Tanmateix, aquesta aproximació dona una imatge molt parcial sobre la situació real del lloc el 1607, ja que es detecten diverses irregularitats, la qual cosa ens fa pensar que estem davant de nombroses ocultacions:

- En 7 casos sols es fa relació a un membre.
- Existeixen diferents matrimonis on no s'indiquen la quantitat de fills, doncs cal suposar que en posseïrien.
- La mitjana de persones per casa és de 2,7, xifra molt inferior a la que s'estima a l'època.⁽¹¹⁾
- De les 40 cases que s'esmenten a la visita pastoral, sols es fa relació de 35.

11.— Lapeyre utilitza l'índex 4,5 per casa, mentre que Reglà el 5.

No obstant podem extraure algunes conclusions sobre les característiques de la comunitat morisca de Forna. En primer lloc comentar la similitud de dades poblacionals entre la visita de 1607 i el recompte de 1602, exactament iguals si sols ens fixem en la relació de cases que s'efectua en la visita pastoral.

Altre aspecte a destacar és la convivència sovint en una mateixa casa de diferents parents: pare, mare, cunyada, o sogra. També podem assenyalar l'existència de certa diferència social que detectem en el cas de la viuda Ahexa, la qual té al seu servei un criat, la qual cosa és un símptoma també de diferència econòmica.

La parquedat de la font emprada, la manca d'altres per poder comparar, així com les ocultacions que s'endevinen, ens fan rebutjar qualsevol intent més d'extraure conclusions.

Fins ara tota la informació que disposavem ens parlava clarament que estavem davant una comunitat morisca. Açò queda qüestionat quan en els cens de 1609 és facilitada una població de 10 cases de cristians i cap de nous convertits, la qual cosa ha fet dir a Lapeyre que estem davant un lloc mixt.⁽¹²⁾ Per la seua banda en la relació de cases que dona Escolano per a 1609, no s'esmenta a Forna.⁽¹³⁾

Açò entra en contradicció amb tota la documentació que disposem. Inclús recordem com el recompte de 1565-72, realitzat sobre tota la població de l'aleshores Regne de València, no es feia menció a cap casa de cristià vell a la baronia. Com explicar-ho? si tenim en compte la celeritat i pressa amb el que es va fer el recompte de 1609, no és d'estranyar que hagués algun error, com s'ha detectat en altres casos.⁽¹⁴⁾ Nosaltres pensem que aquesta situació també es donà a Forna.

Cap la possibilitat que pogués habitar-hi algun cristià vell, com el carnisser o d'altres oficials que s'estableixen en els llocs de moriscs per tal d'evitar que segueixen els seus propis costums musulmans.⁽¹⁵⁾ En el plet que serveix de base documental d'aquest treball, el representant del veïnat de Forna posava per exemple que l'existència en l'església del poble de la "*pila Bautizmal, el santo oleo y crisma, y el santo oleo infirmorum*" era una prova contundent del caràcter cristià del lloc. Però una cosa era la presència de signes del cristianisme i altra cosa que ho foren. Com diuen els defensors del baró: "*como si no supiesen todos que los moriscos aparentaban ser cristianos pero en su intencion eran maometanos, cometiendo mil excesos*".

Però tenim una prova concloent que clarifica el tipus de poblament que hi havia a Forna: a finals de 1607 s'inicien converses entre N'Angela Pallàs, senyora de la contrada, i el comte de Sinarques per tal de comprar aquest la baronia amb un preu fixat en 16.500 lliures. Quan es produí l'expulsió el 1609, el comte rebutja la compra perquè el lloc havia perdut valor en quedar-se totalment buit, el que originà un plet entre ambdues parts el 4 de maig de 1610 a la Reial Audiència de València, i es resolgué a favor del comte de Sinarques:

"...pues haviendo estos (els hereus de Miquel Santafé i Angela Pallàs) pedido se obligase al conde a satisfacer la cantidad de 16.500 Libras, que havia ofrecido por la compra de dha. Baronia de Forna en la postura dada

12.- LAPEYRE, H. (1959), pàg.47.

13.- GILOLCINA, A. (1979), li atorga al cens d'Escolano una gran fiabilitat. Al final del seu llibre confecciona una relació del cens d'Escolano, on no apareix el lloc de Forna.

14.- Així a la vall d'Ebo el recompte de 1609 dona sols una població de 12 cases, mentre que en el de 1602 n'era de 93, en 1565-72 de 70 cases i en 1563 de 56. En canvi les xifres que assenyalava Escolano per a 1609 són de 500 cases per a la vall de Gallinera i d'Ebo, de les qual unes 100 corresponderien a la vall d'Ebo, molt més d'acord a la realitat. Tanmateix o correix amb les dades de la vall d'Alcalà, on el recompte de 1609 indica 35 cases, mentre que Escolano 180, quan ja en 1565-72 en tenia 78 cases.

15.- HALPERIN DONGHI, T (1980), pàg. 115

en 24 de Diciembre de 1607 se defendio el referido conde diciendo no venia obligado á ello pues por la expulsion de los Moriscos de que estava poblada dha. Baronia, havia quedado enteramente desierta, y en terminos de no producir las rentas que entonces, y por esta variacion, i caso fortuito no estava obligado á cumplir la postura, y con efecto se le declaro por libre de toda obligacion ".

Per tant, queda bastant explícit que el poblament de la baronia de Fornà era morisc i, en tot cas, pot obrir-se la possibilitat que habitàs algun o alguns cristians vells exercint diversos oficis, però la proporció del poblament, si acceptem aquesta hipòtesi, seria aclapadorament favorable als qui anaven a ser expel·lits el 1609. No és correcte, al nostre entendre, la catalogació que li atorga Lapeyre a aquest lloc com de poblament mixt, ja que aleshores pràcticament, i sempre i quan es pogués confirmar la presència d'algun cristià, tots els llocs ho serien.

Lògicament l'error de Lapeyre es fonamenta en haver estudiat el cens de 1609 sense comprovar-ho, ja que aquest està ple d'equivocacions i no gaudeix de fiabilitat. Així, i en el millor dels casos, la hipotètica presència de cristians vells a Fornà no serien més que illots en un mar morisc.

3. L'ENDEMÀ

El 22 de setembre de 1609, el marquès de Caracena, Virrei de València, ordenava la publicació del ban pel qual es dictava l'expulsió dels moriscs⁽¹⁶⁾. Al dia següent era llegit a la ciutat de València. Açò suposava l'eixida d'entre el 22 al 30 de la població total de l'antic regne de València, a més a més de la desaparició de nombrosos llogarets que més mai tornarien a ser reomplits.

De la parròquia de la qual Fornà havia format part des de 1535, els llocs de Reconxent i Almasseta quedarien despoblats no sent ocupats per nous pobladors, restant reduïts a simples partides rurals del lloc de Vilallonga de la Safor, que aglutinaria i concentraria ara tota la població de la seua vall.⁽¹⁷⁾ Fornà, en canvi, es mantendria com a entitat de població i seguiria vinculada com anexe de la parròquia de la nova Vilallonga.

Com ha quedat palès abans en el litigi entre el comte de Sinarques i els hereus de Miquel Santafé i d'Angela Pallàs, Fornà quedà totalment despoblada amb l'eixida dels moriscs.

Quasi dos anys després, el 2 de setembre de 1611, N'Angela Pallàs i Lladró atorgava la carta de poblament a 8 famílies:

" Joan Vanyon, Marco Verdu, Juratis, Petrus Requena, Sebastianus Escriva, Joan Andreu, Bartolome Sanchiz, Pedro Ervera y Joan Martinez, omnes agricultores".

Cal preguntar-se què passà en aquests dos anys a Fornà. En el moment de la concessió de la carta de població s'al·ludeix a Joan Vanyon i a Marc Verdú com a jurats de Fornà. Com diran els defensors dels interessos del veïnat de

16.- REGLA, J, (1974), pàg. 57

17.- Aquesta concentració de població en un sol nucli també es dona a la Marina Alta, on tots els antics llogarets moriscs de la vall d'Ebo s'agrupen en un sol, l'actual poble. Una cosa semblant passarà també a la vall d'Alcalà.

Forna en la disputa, "*no pueden haber jurados sin comunidad o pueblo*", referència explícita al fet que pensaven que el poble era habitat quan es concedeix la carta de poblament. Aleshores, qui poblava la baronia en aquest període?.

La possibilitat més plausible, i que els mateixos defensors del baró apunten en el plet, és que, una vegada conegut el ban d'expulsió dels moriscs, nombrosos cristians vells aspiren a adquirir un tros de terra, i quan els indrets queden buits els ocupen amb consentiment dels senyors, sense que puguem dir sota quin tipus de pactes o acords estan sotmesos. Açò inclouria l'assentament d'alguns oficials de la senyoria.⁽¹⁸⁾ D'aquesta manera es garantia el manteniment de les cases i terres i l'obtenció de beneficis per part dels senyors. Així sembla ser el cas d'un dels repobladors, Sebastià Escrivà, fill de l'agutzir Joan Escrivà, els quals havien actuat de testimonis en la visita pastoral de 1607. D'aquesta manera, si bé en sentit jurídic el lloc es trobava sense població, no ho era en el sentit demogràfic.⁽¹⁹⁾

Un altre aspecte a considerar és la procedència d'aquests primers repobladors. La carta de poblament de 1611 no esmenta el lloc d'origen, però podem detectar dues fonts de provenença d'aquests:

- Uns que vénen de Xixona, com és el cas de Joan Andreu.
- Altres de les rodalies de la Baronia, sense que puguem determinar el lloc, però que tots els indicis apunten a la zona de la Safor.

També cal assenyalar aquells que són afavorits per la senyoria pel fet de no estar obligats a romandre obligatòriament al lloc, com veurem més endavant, i que almenys dos són naturals de Gandia. Amb el pas del temps l'origen dels nous pobladors de Fornà s'eixamplarà amb l'abandonament del lloc d'alguns dels primer colons i la vinguda d'altres també dels voltants de la Baronia, com també tindrem temps de veure.

Les cartes de poblament suposen un intent per part del senyor de regular i controlar tots els aspectes de la vida d'aquells als qui se'ls ha atorgat. Anem, doncs, a fer un extracte d'alguns punts més significatius de la carta de poblament del lloc de Fornà:

En l'acte d'establiment se'ls conferirà a cada colon una casa i terra que hauran de conservar "*á uso de buen arquitecto y buen labrador*", havent de pagar anualment un cens en diners que, en el cas de les cases pujava a 20 sous. En canvi en les terres es fa una distinció entre horta i secà. En les primeres el cens que han de satisfer és de 6 diners per jornal, mentre que a l'horta és d'1 sou per fanecada. Lògicament en ser més productives les terres regades el cens és superior a les terres de secà. La data de pagament es fixava en el dia de Sant Miquel.

Pel que fa al cens en espècie o particions, una vegada pagades la primícia, el delme i el terç delme, seran les següents: les olives i moreres 1/4, el mateix que els melons, faves i cigrons conreats a l'horta. Han de pagar la 1/5 els cereals, les garrofes, així com els melons, faves i cigrons de secà. Els cereals de regadiu, a més, han de donar un "*zeron grande de paja de trigo*". De nou es gravaven

18.- PLA ALBEROLA, P, (1986), pàgs. XV-XVI.

19.- PLA ALBEROLA, P, (1986), pàg. XVI.

més les terres d'horta, en ser més fructuoses. L'alfals i la vinya tributaven a l'any 1 sou per fanecada, quedant exemptes de partició. Tanmateix la resta d'arbres fruiters són francs, a condició de donar al senyor tota la fruita que demane. Es clar que la senyoria limitarà la quantitat d'aquests. La resta de terres de la baronia se les reserva per a ell, al temps que afavorirà la plantació de garrofers, oliveres, moreres i figueres.⁽²⁰⁾

Per aconseguir l'accés a la propietat s'han d'aveïnar tots els repobladors en el lloc i romandre 6 anys en ell. Es reservarà també la senyoria el dret de fadiga i lluïsmes. Tanmateix va a fixar les normes per a poder vendre les terres, i serà competència seua fer nous establiments.

El senyor es guarda també les regalies (almàssera, forn, molí, tenda, carnisseria), a les quals han d'acudir obligatòriament els habitants del lloc. Prohibeix la venda particular de qualsevol producte que estiga en la tenda, menys l'oli i el ví. Quan vulguen vendre fruita fora de la Baronia, hauran de satisfer 6 diners per arrova.

El tret polític de Forna queda tractat quan el senyor es guarda la facultat d'anomenar jutges i oficials. Els càrrecs de la comunitat són: 1 justícia, 1 lloctinent, 2 jurats i 1 mustassaf, renovats tots els anys pel dia de Nadal.

L'incompliment de qualsevol capítol de la carta de poblament serà castigat amb la pena de comís corresponent.⁽²¹⁾

En els capítols 2n i 3r de la carta de poblament se'ls establia a cadascun dels nous repobladors terres de secà i d'horta, sense especificar la quantitat que se'ls assignava. El repartiment de terres es faria en posteriors actes d'establiment, com es produeix en altres cartes de poblament, però que en el cas de Forna no hem tingut accés. A l'hora de distribuir les terres s'intentarà que siguin dividides equitativament. Açò ho podem il·lustrar posant per exemple el que passa al lloc de Negrals, on els colons "...han de dividir entre si mijansant frances peris de la vila de Pego persona abonada y abil pera semblant menester totes les cases y terres del dit lloc ab egualtat". Així l'esmentat Francesc Peris dividí per als 6 repobladors "...les cases del loch de negrals en sis parts so es pera miquel sanchis la que era de Luis axer, pera miquel peris la que era de miquel galip, pera miquel puig la que era de miquel

Esquerra. Església Parroquial, dedicada a sant Bernat.

Dreta. Casa de la Senyoria.

20.— Desconeixem el règim senyorial de Forna anterior a l'expulsió dels moriscs, però cal suposar, com passa en altres indrets de la Marina Alta, que no existirien particions de fruits.

21.— Per a observar i comparar els capítols de la carta de poblament de Forna, amb altres de la comarca, vegeu a SASTRE REUS, M, J, ALEMANY GARCIA, S, MONCHO ESCRIBA, S (1986).

obaydala, pera frances sastre la que era de jaume gallop, pera joan tamarit la que era de Rafael batlet, pera jaume dominguís la que era de nofre atar, y així mateis haver dividit les heretats del terme del dit loch fentne sis parts..."⁽²²⁾.

En no tenir constància d'aquest primer repartiment per al lloc de Forna, suposa un entrebanc per a estudiar l'estructura de la propietat de la Forna repoblada. No obstant, una setmana després de la lectura de la carta de poblament de la baronia, el 9 de setembre de 1611 es feia un nou assentament a Forna en la persona de Pere Aparici, ciutadà de Gandia, en la qual se li donaven:

- 1 casa.
- 8 fanecades d'horta.
- 21 jornals de secà.

Aquest es feia seguint les condicions establertes a la carta de poblament, però ací observem una novetat respecte al que s'exigia a la resta de repobladors, quan se li exceptuava la residència obligatòria al lloc per tal d'accedir a la propietat, "*pues era la voluntad que Pedro Aparici no estuviera obligado como los demas pobladores a residir personalmente en Forna, y que habitase donde mas le conviniera*". Això representava un exemple clar de favoritisme, al qual cal afegir l'obtenció de més terres que la resta de pobladors, almenys si ho comparem amb els establiments fets a Forna el 1616. A més, cal indicar que a Pere Aparici també se li concedí terres i cases a Castellonet de la Conquesta:

- 1 casa
- 3 jornals d'oliveres, garrofers i moreres
- 7 jornals de vinya, oliveres i garrofers

El repartiment igualitori de propietats que es pretengué en un primer moment fracassà, produint-se des del primer moment desequilibris.⁽²³⁾

Entre 1611 i 1616 tenim constància que es feren nous establiments, les condicions dels quals ignorem. Així coneixem les fetes a Josep Fuster, Geroni Faus i Jaume Diego. Tot indica que aquests nous establiments realitzats a Forna també foren regits pel principi del favoritisme. Almenys en un és ben clar. Es tracta de l'efectuat a Jaume Diego, notari de Gandia, el qual era qui signava la carta de poblament, a més de l'assentament de Pere Aparici, i d'altres entre 1616 i 1624. Cal suposar que aquest favoritisme seria una mena de gratificació pels serveis prestats a la senyoria i, suposem, entraria en les mateixes pautes que les de Pere Aparici. No obstant, desconeixem la quantitat de terres que li foren assignades, la qual cosa també succeeix en els casos de Geroni Faus i Josep Fuster.

En un moment que no hem pogut concretar entre finals de 1611 i 1616 es produeix el canvi de titularitat de la baronia, en passar aquesta de N'Angela Pallàs a En Josep Proxita, marquès de Navarrés. Responia això a problemes

22.- El Archivo, (1890), pàgs 388-392

23.- CASEY, J, (1981), pàg. 51

econòmics? Tot apunta en eixa direcció. Recordem com ja en 1607 hi ha un intent de vendre el lloc al comte de Sinarques. Amb l'expulsió de 1609, i després d'haver fracassat aquest intent de venda, la dolenta situació s'agreujaria i açò explicaria, tal vegada, el canvi de titularitat.

Així, doncs, el 7 de març de 1616, el procurador del marquès de Navarrés atorgà a 13 *sugetos* nous establiments a la vall de Forna, tot i seguint les condicions de la carta de poblament de 1611. El fet que en aquests assentaments s'incloguen, almenys, a 3 dels primers repobladors, ens permet suposar que alguns dels primers colons abandonaren la baronia. Es a dir, passat un temps, i davant les exigències senyoriales, molts d'aquells deixarien les seues terres a Forna tornant al seu lloc d'origen o buscant-ne d'altres, tot i no haver acomplert els capítols de la carta de poblament, la qual assenyalava l'obligatorietat de residir 6 anys per tal de tenir accés a la propietat.

La necessitat de terra que existia en els moments previs a l'expulsió, resultat d'una elevada població entre d'altres causes, ara havia canviat. L'eixida dels moriscs provocà una gran oferta de terres, la qual cosa va fer que molts colons que havien acceptat unes pesades prestacions senyoriales per tal d'aconseguir l'accés a la propietat, ara veuen la possibilitat de buscar altres llocs amb obligacions menors.⁽²⁴⁾ Açò marcà el primer període posterior al foratigament morisc, fent que el moviment repoblador fora inestable.

En els establiments de 1616 tenim dades exactes de la quantitat de terra donada a cada subjecte. Veient el quadre núm 3 observem com, en trets generals, s'acompleix l'intent de repartiment igualatori. Cal tenir en compte que el nombre de terres atorgades no suposa necessàriament major producció, sino que en aquesta també intervenen altres variables com si és secà o horta, o la seua situació orogràfica. No obstant no hi existeixen grans desequilibris, cosa que no ocorre en els casos de favoritisme que ja hem esmentat, els qual continuen posseint terra en aquesta data a Forna.

En altres llocs de la Marina Alta la situació és variada. A Negrals se'ls atorga a cadascun dels sis repobladors 30 jornals de secà. A la vall de Pego repoblada el valor de les terres establides és també molt similar. En canvi a Ondara les diferències ja són més apreciables, detectant-se també algún cas de favoritisme.⁽²⁵⁾

La possibilitat que aquests assentaments responguen bé a l'interés del marquès de Navarrés de conèixer les propietats de cadascun dels veïns, bé a la marxa de la major part dels primers repoblador, és una cosa que la documentació no deixa gens clar, però nosaltres apostem per la segona alternativa.

L'exempció en l'acompliment d'alguns dels capítols de la carta de poblament, que ja hem comentat en el casos de Pere Aparici i Jaume Diego, així com possiblement amb els de Geroni Faus i Josep Fuster, ara començarà a generalitzar-se, fent-se sistemàtic. Passem a observar-ho amb algun exemples il·lustratius:

- 15 d'octubre de 1616: Joan Reines, assentat a la baronia el 7 de març ven les seues propietats a Pere Gallur, veí de l'Atzúvia. Al mateix

24.— PLA ALBEROLA, P. (1986), pàg. XXXVI

25.— Negrals: El Archivo, (1890), pàg 392. Vall de Pego: ALEMANY GARCIA, S, SASTRE REUS, M. J, (1990), pàg. 33.

Ondara: SASTRE REUS, M. j., ALEMANY GARCIA, S, MONCHO ESCRIVA, S. (1986). pàg. 37.

temps comprava a un altre nou establiment, Ildefons Irlés, de Potries, els béns d'aquest a la baronia per un preu inferior a la venda efectuada de les seues terres.

- 1 d'octubre de 1617: Bartolomé Cortés venia les seues terres a Joan Roig, de l'Atzúvia. També assentat a Forna el 1616.
- 14 d'abril de 1618: Francesc Ximénez feia el mateix amb Pere Oliver, de Vilallonga. Igualment establiment el 1616.
- 26 de juny de 1618: Altre poblador recent de Forna, Josep Martínez venia les seues terres a Antoni Morell, habitant de l'Atzúvia.⁽²⁶⁾
- 12 de gener de 1624, Pere Roca, propietari a Forna des de 1616 però veí de l'Orxa, cedia els seus béns a Baltasar Verdú, de Forna.

S'incomplien així els 6 anys que havien de romandre a la baronia per tal de vendre les terres, a més de l'obligatorietat d'aveïnar-se en el poble, com queda constatat quan Ildefons Irlés continua vivint a Potries, o encara més evident, quan Pere Roca en 1624 continua sent veí de l'Orxa i tenint propietats a Forna.

Desconeixem si tot açò respon a un consentiment del senyor de la baronia el qual, segons els capítols de la carta de poblament, podia fer tots els establiments de cases i terres amb la forma que estimara més convenient o, pel contrari, és afavorit pel fet que pràcticament en una dècada el lloc canvia tres vegades de titulars: De N'Angela Pallàs i Santafé al marquès de Navarrés i, finalment, a la família dels Julià, barons de Benidoleig, ja en 1620.⁽²⁷⁾

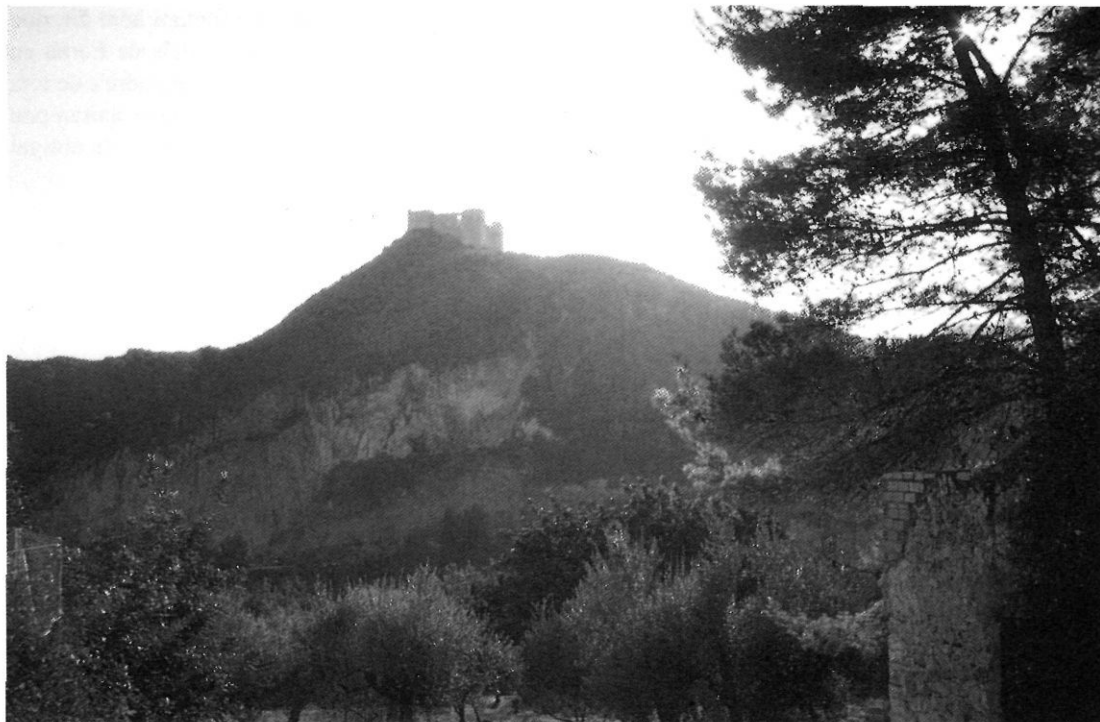
QUADRE NUM. III

ESTABLIMENTS A FORNA. 1616.

	HORTA % (FANECADES)		% ACUMULAT SECA % (JORNALS)		% ACUMULAT	
J. REINES	5,2	7,26		10	7,09	
J. ANDREU	5,3	7,40	14,66	10	7,09	14,18
F. ESCRIVA	4,7	6,56	21,22	12	8,51	22,69
B. SANCHIZ	5,1	7,12	28,34	9	6,38	29,07
P. ROCA, MENOR	6	8,37	36,71	11	7,80	36,87
F. XIMENEZ	6	8,37	45,08	12	8,51	45,38
P. ROCA, MAJOR	6,1	8,51	53,59	12	8,51	53,89
G. GARCIA	6,7	9,35	62,94	10	7,09	60,98
A. MENGUAL	5,2	7,26	70,20	12	8,51	69,49
JP. MARTINEZ	5,1	7,12	77,32	11	7,80	77,29
JN. MARTINEZ	6,2	8,65	85,97	10	7,09	84,38
I. IRLES	5	6,98	92,95	10	7,09	91,47
B. CORTES	5	6,98	99,93	12	8,51	99,98
TOTAL	71,6			141		

26.— Es de destacar la quantitat de repobladors establits a l'Atzúvia que comprén propietats a Forna. L'explicació podria ser el fet que, malgrat tenir una nombre de terres més elevades que a la resta de la vall de Pego, en canvi, la pressió senyorial és molt alta.

27.— GINER BO-LUFER, C, (1979), pàg. 139.

Vista del castell des
del poble.

James Casey, partint de l'estudi que va fer dels registres parroquials de Pedralba exposa la tesi per la qual, després de l'expulsió la distribució limitada de la població es va fer en tres etapes: una vinguda abundant de pobladors a l'endemà de l'expulsió; una renovació profunda de la població fins 1630, i un començament de l'estabilitat a partir de 1630-40⁽²⁸⁾. Doncs bé, una situació similar es produí a Forna. L'arribada dels primers colons provinents de la zona de Xixona i de les rodalies de la baronia, poc després de l'eixida dels moriscs, es capgirà quan molts d'aquests abandonen el lloc, sent substituïts per altres repobladors que s'havien establir en altres antics llocs de moriscs dels voltants de Forna, com Vilallonga de la Safor, Potries, l'Atzúvia... i que han deixat aquests llocs buscant també millors condicions de vida. Destaca especialment la sortida de gent de l'Atzúvia, la qual cosa es pot explicar pel fet que la seua carta de poblament és, juntament amb la dels pobles de la Rectoria, una de les més dures de la Marina Alta, a més de l'atractiu que suposava tenir pas a terres d'horta, molt més productives que les de secà. Així, des de l'arribada dels primers colons, fins almenys 1624, a la baronia de Forna es produeix un període d'inestabilitat. Gent que entra i gent que se'n va. Gent que fuig buscant millors condicions de vida, altra que ve buscant el mateix. Tot depenia d'on provenien.

Tot sembla indicar que cap a 1634, s'inicia a Forna una època momentània de tranquil·litat i d'estabilitat, quan en eixe mateix any en què es demana que la parròquia de la baronia siga segregada de la de Vilallonga de la Safor, s'arriba

28.- CASEY, J,
(1981), pàg. 19.

a una concòrdia amb el baró de Benidoleig. Període momentani hem dit, que al final de la centúria es veurà alterat amb la participació dels de Forna en la Segona Germania⁽²⁹⁾, i durant el segle XVIII intentaran desprendre's de tota obligació senyorial, ara seguint la via judicial. Temps en els quals aniran poc a poc incomplint molts dels capítols que la carta de poblament havia obligat a seguir i que el plet encetat en 1786 n'és bona mostra.

QUADRE NÚM. IV.

CARTA DE POBLAMENT 1611

ES PRACTICA EN 1786

Casa: cens de 20 sous

20 cases paguen 20 sous, la resta entre 2 i 6.

Terra: 1 sou per fanecada

1 sou per fanecada

Horta: la 1/4 part

la 1/4 part sols cereals

Secà : 6 diners per cafís

1 diner per cafís

Olives: la 1/4 part

la 1/4 part

Garrofes: la 1/5 part

la 1/5 part

Vinya: 1 sou per fanecada

1 sou per fanecada

Morera: la 1/4 part

1 sou per fanecada

Alfals: 1 sou per fanecada

No paga

Era : és una regalia

No s'obliga a trillar

Almàssera: 6 "barselles per peu

Igual que en 1611

Palla: una càrrega

No paguen cap càrrega

Forn: regalia senyorial

Cada veí en te un

Tenda: regalia senyorial

Es de l'ajuntament

Collita: li la porten al senyor

No li la porten

Lluisme: 2 sous per lliura

1 real de billó per lliura

FONT: CHIQUILLO PEREZ, J.A (1979), *Aproximación al régimen señorial en el País Valenciano*. València. Tesi de llicenciatura inèdita. L'autor es basa en el plet que estudiem per tal d'elaborar aquest quadre.

4. CONCLUSIÓ

La aproximació a l'estudi de la comunitat de Forna al voltant de 1609 ve condicionada per la limitació de les fonts a les quals hem tingut accés. Malgrat tot, aquest acostament parcial a aquest lloc ens permet observar una sèrie de problemes que es succeïren en aquells temps.

El conèixement de la Forna morisca ve marcada per la problemàtica sobre el caràcter d'aquesta entitat de població. Totes les fonts consultades indiquen un poblament morisc:

- la creació de l'església de Forna com anexe de la parròquia de nous convertits de Reconxent el 1535
- algunes pràctiques religioses de tipus islàmic que es realitzen a finals del segle XVI
- El poblament morisc que faciliten els recomptes de 1563, 1572 i 1602

29.- GARCIA MARTINEZ, S, (1986), nota 233, pàg 72.
30.- TORRES MORERA, J. R, (1969), pàg.129.

- la visita pastoral de 1607
- la compra fallida de la baronia per part del comte de Sinarques provocada pel fet d'haver quedat buit el lloc el 1609.

El cens de 1609, en el qual es basa Lapeyre per a donar a Forna una tipificació de lloc mixt, creem que no és correcte, doncs no és lògic parlar que està habitat sols per 10 famílies cristianes i cap morisca. Açò, com hem indicat oportunament, vendria provocat per la rapidesa i celeritat amb que fou elaborat, produint nombrosos errors, dels quals Forna és bona mostra. No obstant, queda oberta la possibilitat que habitàs algun cristià vell exercint algun determinat ofici.

La possibilitat de realitzar un estudi de l'estructura familiar de la comunitat morisca basant-nos en la visita pastoral de 1607 l'hem rebutjada perquè, pensem, aquesta conté diverses ocultacions, i a més, la documentació no era el suficientment clara i explícita per a poder realitzar-ho. Caldria haver tingut pas als registres parroquials per tal de tenir garanties suficients per haver-ho fet, però hui per hui és impossible.

Així, doncs, creem que a l'hora d'utilitzar les fonts que donen els recomptes, especialment el de 1609, s'ha d'anar amb molt de compte, ja que proporciona moltes vegades una imatge dels diferents llocs que s'escapa de la realitat.

Pel que fa a la Forna repoblada, observem com després d'haver-se quedat buida per l'expulsió, aviat seria repoblada per colons, malgrat no existir cap carta de poblament. Quan aquesta s'atorga en 1611 existeix certa organització a la baronia, i aquella el que fa es donar-li un contingut jurídic, del qual mancava. S'ha de rebutjar la idea que, en el cas de Forna, el lloc quedara buit durant quasi dos anys. La fam de terres de gran part de la població valenciana, i el manteniment dels ingressos per part del senyor, van provocar aquesta situació.

La primera onada repobladora fou de component regnícola, com ja assenyalara Torres Morera⁽³⁰⁾, a diferència d'altres indrets de la Marina Alta on fou bàsicament mallorquina. La zona de procedència seria de Xixona, així com de les rodalies de la baronia. Després anirien afegint-se en uns casos, i substituint-ne en altres, nous repobladors de zones del voltant de Forna que també havien estat prèviament repoblades, com de Vilallonga de la Safor, Potries, l'Atzúvia, l'Orxa..., exixemplant-se, doncs, la diversitat de procedència. D'aquesta manera, i seguint a Casey⁽³¹⁾, observem una gran inestabilitat en el procés repoblador, l'explicació del qual seria el fet que l'expulsió obrí l'expectativa a un gran nombre de persones que aspiraven a posseir un tros de terra. Les diverses condicions en les quals foren establits produí que, quan augmentara l'oferta de terres, molts d'aquells que havien ocupat un lloc el deixaren, unes vegades tornant al lloc d'origen, d'altres buscant millors condicions de vida i menors obligacions. En el lloc de Forna s'arriba a certa estabilitat en 1634, com s'exemplifica pel fet d'aconseguir una concòrdia entre els veïns del lloc i el baró de Benidoleig.

Estretament relacionat amb l'inestabilitat del moviment repoblador

31.- CASEY, J,
(1981), pàg. 19.

estarien les condicions en les quals accediren a la terra. La carta de poblament de Forna estaria en un punt intermedi entre els establiments més benèvols de la Marina Alta i els més durs. Si bé no coneixem la quantitat de terres dels 8 primers colons, sí que en coneixem d'establiments posteriors. Així observem que existeix favoritisme en el cas, almenys, de Pere Aparici i Jaume Diego. La resta d'assentaments que coneixem, en canvi, evidencien un cert repartiment igualatori de les propietats, sense existir grans disparitats. Aviat, però, molts d'aquests individus vendran les seues propietats a altres subjectes de pobles del voltant. S'exceptuava així l'acompliment d'alguns capítols de la carta de poblament, com la de residència obligatòria a la baronia, el temps que ha de transcórrer per tal de poder vendre-la... Pot ser l'inici de l'erosió de les exigències senyorials que s'arrossegarà fins el plet que ens ocupa i continuara amb d'altres. Tanmateix es veuria també afavorit pels canvis de titularitat de la baronia que es donaran durant la segona dècada del segle XVII.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

- ALEMANY GARCIA, S; SASTRE REUS, M. J. (1990), "L'estructura de la propietat a la vall de Pego durant l'època moderna (1539-1791): El cas de Benumea" en *RECERQUES SOBRE LA HISTORIA DE PEGO I LA SEUA VALL/I*. Alacant.
- ARDIT LUCAS, M. (1977), *Revolución liberal y revuelta campesina*. Barcelona.
- BARRACHINA LAPIEDRA, J.(1986), *Los Franciscanos en Pego*. Petra.
- CASEY, J.(1981), *El Regne de València al segle XVII*. Barcelona.
- CHABAS, R. (1890), *El Archivo*, Vol. IV. València.
- CHIQUILLO PEREZ, J. A. (1979), *Aproximación al estudio del régimen señorial en el País Valenciano. (siglo XVIII)*. Tesi de llicenciatura, inèdita. València.
- FERRI CHULIO, A. (1978), *Notas históricas sobre la parroquia de la Asunción de Nuestra Señora. Patró. Vall de Gallinera (Alicante)*. Sueca.
- GARCIA MARTINEZ, S. (1986), "Francesc García y la Segunda Germanía en la Marina Alta", en *1er CONGRES D'ESTUDIS DE LA MARINA ALTA*. Alacant.
- GIL OLCINA, A. (1979), *La propiedad señorial en Tierras Valencianas*. València.
- GINER BOLUFER, C. (1979), "Topografía histórica de los valles de Pego", en *PEGO MISCELANEA*. Alacant.
- HALPERIN DONGHI, T. (1980), *Un conflicto nacional. Moriscos y cristianos viejos en Valencia*. València.
- LAPEYRE, H. (1959), *Géographie de l'Espagne morisque*. París.
- MORANT, I. (1984), *El declive del señorío*. València.
- PLA ALBEROLA, P. (1986), *Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*. Alacant.
- REGLA, J. (1974), *Estudios sobre los moriscos*. Barcelona.
- SASTRE REUS, M. J.; ALEMANY GARCIA, S.; MONCHO ESCRIBA, S.(1986). *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*. Alacant.
- TORRES MORERA, J.R.,(1969), *Repoblación del Reino de Valencia después de la expulsión de los moriscos*. València.
- TORRO I ABAD, J. (1986), "Església i moriscos a la Vall de Gallinera (1578-1583). Aspectes econòmics de l'enfrontament." en *1er CONGRES D'ESTUDIS DE LA MARINA ALTA*. Alacant.
- Arxiu del Regne de València. ESCRIBANIAS DE CAMARA. 1786/ Expedient 77.
- A.R.V. MANAMANETS Y EMPARES . 1689. llibre 3, mà 27.
- A.R.V. ESCRIBANIAS DE CAMARA. 1791/ Expedient 86.